

Dezinformacja a zdrowie publiczne

DEZINFORMACJA A ZDROWIE PUBLICZNE

PUNKT WYJŚCIA:

Ochrona zdrowia to obszar, w którym współcześnie coraz częściej ścierają się różne wizje wolności obywatelskich, praw jednostki i odpowiedzialności społecznej. Pojawiają się pytania o to, na ile państwo może i powinno ograniczać wolność jednostki w imię ochrony zdrowia publicznego, czy istnieją granice interwencji państwa w życie obywateli. Te napięcia szczególnie wyraźnie widać w publicznym dyskursie dotyczącym szczepień, w tym np. szczepień ochronnych dzieci. Również szczepionka przeciwko COVID-19 pogłębiła polaryzację polskiego społeczeństwa w kwestii szczepień, wzmocniła dyskurs anty-szczepionkowy i skupioną wokół niego wspólnotę. W przestrzeni publicznej pojawiło się wiele nieprawdziwych informacji dotyczących szczepień (w tym szczepionki przeciwko COVID-19). Obszar zdrowia publicznego stał się również celem zamierzonych działań dezinformacyjnych.

SPIS TREŚCI:

1. Dezinformacja
2. Zdrowie publiczne jako cel działań dezinformacyjnych
3. Dlaczego jako społeczeństwo ulegamy dezinformacji, dlaczego jest to niebezpieczne?
4. Jaka jest rola języka w tej przestrzeni komunikacyjnej?
5. Jak się bronić przed dezinformacją w tym obszarze?

DEZINFORMACJA: O CO W TYM CHODZI?

W porównaniu do informacji szkodzących lub wprowadzających w błąd **DEZINFORMACJA** to informacje tworzone, przedstawiane i rozpowszechniane w celu uzyskania korzyści gospodarczych lub zamierzonego wprowadzenia w błąd opinii publicznej.

Przykłady dezinformacji w obszarze zdrowia publicznego:

- „Szczepionki przeciwko COVID-19 nie chronią przed chorobą, lecz są formą masowej kontroli populacji”
- „Szczepionki powodują autyzm” (fałszywa teza oparta na zdyskredytowanym badaniu Andrew Wakefielda z 1998 r.)
- „Szczepionki zawierają mikrochipy śledzące ludzi”
- „Po szczepieniu przeciw COVID-19 organizm traci odporność naturalną”
- „Noszenie maseczek powoduje niedotlenienie”
- „COVID-19 to fikcja lub zwykła grypa”
- „Szpitale otrzymują pieniądze za przypisywanie zgonów COVID-19”
- i wiele innych.

Dezinformacja przybiera różne formy, np. cheapfake, pseudonauka, teorie spiskowe.

Jej podstawowe cechy to: stronniczość, emocjonalność, daleko idące uproszczenie treści oraz pominięcie kontekstu, wykorzystanie (cyfrowo) zmanipulowanych obrazów i dźwięków.

Jej głównym źródłem są internet i tzw. alt-internet.

DEZINFORMACJA: CECHY I SPOSÓB DZIAŁANIA

Wprowadza w błąd, wywołuje niepokój lub wpływa na postawy społeczne i polityczne.

wzbudza silne
emocje, przez co
utrudnia logiczną
i krytyczną
analizę

upraszcza fakty,
pomija szczegóły
i kontekst

powtarza
informacje,
aby wzmocnić
ich wpływ

łączy obrazy
z dźwiękiem
i tekstem,
aby nadać
nowe znaczenie

promuje
podejście
„my kontra oni”
przez co wzmacnia
podziały
i wrogość

ignoruje dowody,
które przeczą
jej treści,
co utrudnia jej
skorygowanie

używa
zmanipulowanych
zdjęć
(retuszowanych,
przyciętych)

ignoruje
złożoność
wydarzeń,
przedstawia
jedną
perspektywę

wykorzystuje
wizerunek
znanych osób,
aby zdobyć
zaufanie

wykorzystuje
cheapfake
i deepfake
do manipulacji

ZDROWIE PUBLICZNE JAKO CEL DZIAŁAŃ DEZINFORMACYJNYCH

CO TO JEST ZDROWIE PUBLICZNE?

Zdrowie publiczne to nauka i praktyka zapobiegania chorobom, przedłużania życia i promowania zdrowia poprzez zorganizowane wysiłki społeczeństwa.

Obejmuje:

- polityki zdrowotne,
- szczepienia,
- edukację zdrowotną,
- dostęp do opieki medycznej,
- działania proekologiczne (czyste powietrze, woda).

Zdrowie publiczne to obszar, który ma bezpośredni wpływ na:

- postawy i zachowania społeczne,
- zaufanie do instytucji,
- stabilność państwa.

Sytuacja w tym obszarze przekłada się na poczucie zadowolenia (well-being), czyli subiektywną ocenę jakości życia, dobrostanu emocjonalnego i psychicznego.

Dlatego stanowi cel działań dezinformacyjnych.

ZDROWIE PUBLICZNE JAKO CEL DZIAŁAŃ DEZINFORMACYJNYCH

PRZYKŁADY DZIAŁAŃ, ICH CELE I ZASIĘG

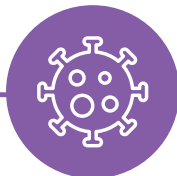
W SKALI GLOBALNEJ

COVID-19 JAKO „BRÓŃ BIOLOGICZNA” – PODSYCANIE STRACHU I CHAOSU

Cel: Osłabienie zaufania do międzynarodowych instytucji zdrowia (WHO, rządy), wywołanie niepokoju społecznego.

Przykład: Rozpowszechniano fałszywe informacje, że wirus został „stworzony” w laboratorium jako narzędzie kontroli populacji – mimo braku dowodów.

Efekt: Wzrost nieufności wobec szczepień, służby zdrowia i działań prewencyjnych.

MASOWE KAMPANIE ANTYSZCZEPIONKOWE – NP. WOKÓŁ SZCZEPIONEK MRNA

Cel: Wzbudzanie nieufności wobec zdrowia publicznego, promowanie podziałów społecznych.

Przykład: W 2021 roku wiele kont powiązanych z zagranicznymi farmami trolli (m.in. rosyjskimi) rozpowszechniało sprzeczne informacje o szczepionkach (zarówno że są nieskuteczne, jak i że są obowiązkowe i niebezpieczne).

Efekt: Spadek wskaźników szczepień w niektórych krajach, wzrost zachorowań i zgonów.

ZDROWIE PUBLICZNE JAKO CEL DZIAŁAŃ DEZINFORMACYJNYCH

PRZYKŁADY DZIAŁAŃ, ICH CELE I ZASIĘG

W SKALI GLOBALNEJ
I REGIONALNEJ

FAŁSZYWE LEKI I „CUDOWNE TERAPIE” – PODWAŻANIE NAUKOWYCH METOD LECZENIA

Cel: Ośmieszanie i marginalizowanie medycyny opartej na dowodach, promowanie niezweryfikowanych źródeł.

Przykład: W czasie pandemii promowano leki takie jak amantadyna czy iwermektyna, mimo braku potwierdzonej skuteczności przeciwko COVID-19.

Efekt: Opóźnione leczenie, niebezpieczne skutki uboczne, przeciążenie służby zdrowia przez osoby nieufające oficjalnym zaleceniom.

PODWAŻANIE DZIAŁAŃ SANEPIDU I SŁUŻBY ZDROWIA

Cel: Osłabienie zaufania do krajowych systemów ochrony zdrowia.

Przykład: Twierdzenia, że zgony „są fałszowane”, że testy PCR są „fałszywe” i że lekarze mają „ukryty interes”.

Efekt: Niższa zgłaszalność do lekarzy, ignorowanie objawów, większe rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych.

ZDROWIE PUBLICZNE JAKO CEL DZIAŁAŃ DEZINFORMACYJNYCH

PRZYKŁADY DZIAŁAŃ, ICH CELE I ZASIĘG

W SKALI
REGIONALNEJ

DEZINFORMACJA DOTYCZĄCA NEGATYWNEGO WPŁYWU SZCZEPIEŃ NA ZDROWIE DZIECI

Cel: Wzbudzenie emocji, lęku
i niezgody społecznej.

Przykład: Twierdzenia, że szczepienia
dzieci prowadzą m. in.
do bezpłodności, chorób
neurologicznych lub są formą
eksperymentu.

Efekt: Rodzice rezygnują ze szczepień,
spada poziom odporności zbiorowej
(np. wzrost zachorowań na odrę
i krztusiec).

DLACZEGO JAKO SPOŁECZEŃSTWO ULEGAMY DEZINFORMACJI I DLACZEGO JEST TO NIEBEZPIECZNE?

Dlaczego jako społeczeństwo dajemy wiarę ignorantom i ulegamy strachowi i panice zamiast słuchać naukowych autorytetów? Czyli dlaczego ulegamy dezinformacji?

W literaturze przedmiotu zjawisko to nosi nazwę „negatywizmu naukowego” i „śmierci ekspertyzy” (Nichols, 2019). Jako społeczeństwo globalne postawiliśmy na demokratyzację wolności informacyjnej, tabloidyzację mediów i debaty publicznej i coraz bardziej niechętni jesteśmy mainstreamowi. Ze społeczeństwa informacyjnego lub opartego na wiedzy przekształcamy się w społeczeństwo sieci (Castells, 2010), w którym to sieć stanowi główne źródło pozyskiwania i przekazywania informacji (komunikacji). Dzięki sieci możliwy jest efekt megafonu i kumulacji.

EFEKT MEGAFONU

Pojedyncze, głośne lub kontrowersyjne głosy zyskują nieproporcjonalnie duży zasięg, mimo iż są często marginalne lub niezweryfikowane. W efekcie głosy te brzmią, jakby reprezentowały znaczną część społeczeństwa, zyskują nienależną wiarygodność i wpływ tylko dlatego, że zostały nagłośnione.

EFEKT KUMULACJI

Im częściej słyszymy jakąś (nawet nieprawdziwą) informację, tym bardziej ją „oswajamy” i ostatecznie uznajemy za prawdziwą.

DLACZEGO JAKO SPOŁECZEŃSTWO ULEGAMY DEZINFORMACJI I DLACZEGO JEST TO NIEBEZPIECZNE?

MEGAFON:
(DEZ)INFORMACJA
STAJE SIĘ
WIDOCZNA

KUMULACJA:
(DEZ)INFORMACJA
STAJE SIĘ
WIARYGODNA

**SIŁA
(DEZ)INFORMACJI**

DLACZEGO JAKO SPOŁECZEŃSTWO ULEGAMY DEZINFORMACJI I DLACZEGO JEST TO NIEBEZPIECZNE?

Dlaczego jako społeczeństwo dajemy wiarę laikom oraz ulegamy strachowi i panice zamiast słuchać naukowych autorytetów? Czyli dlaczego ulegamy dezinformacji? – cd.

Ulegamy dezinformacji, bo jesteśmy ludźmi, czyli istotami, które budują więzi społeczne, działają emocjonalnie, potrzebują do życia poczucia bezpieczeństwa.

W naszym życiu zazwyczaj doceniamy wartość wiedzy, ale oprócz wiedzy równie ważne są: zaufanie, forma przekazu, kontekst społeczny i sposób narracji. Tymczasem...

1. W sytuacjach kryzysowych reagujemy lękiem i niepewnością. Poszukujemy szybkich i prostych rozwiązań – to idealne warunki dla dezinformacji.

2. Żyjemy w bańkach informacyjnych dzięki algorytmom mediów społecznościowych – izolują nas one od rzetelnych źródeł informacji.

3. Nie ufamy instytucjom i ekspertom – powstaje przestrzeń dla alternatywnych autorytetów, którymi często są blogerzy, celebryci, tzw. „niezależni eksperci”.

4. Brakuje nam wiedzy i umiejętności krytycznego myślenia (nie potrafimy odróżniać faktów od opinii, sprawdzać źródeł, korzystać z fact-checkingu) – łatwo możemy ulec manipulacji.

DLACZEGO JAKO SPOŁECZEŃSTWO ULEGAMY DEZINFORMACJI I DLACZEGO JEST TO NIEBEZPIECZNE?

Dlaczego jako społeczeństwo ulegamy dezinformacji, dajemy wiarę ignorantom i ulegamy strachowi i panice zamiast słuchać naukowych autorytetów? – cd.

5. Ulegamy emocjom i w związku z tym stawiamy autorytet emocjonalny (kogoś, z kim się emocjonalnie utożsamiamy) nad (wyważony i chłodny) autorytet naukowy.

6. Ulegamy polaryzacji społecznej i „upolityczniamy” kwestie związane z ochroną zdrowia. Zamiast wiedzą kierujemy się w różnych wyborach sympatią bądź lojalnością wobec „naszej grupy”.

7. Trudny i niezrozumiały język komunikacji naukowej, obarczony dodatkowo zastrzeżeniami w postaci językowo wyrażanej niepewności co do wyników badań, przegrywa z „jasnymi” i zdecydowanymi przekazami „uzdrowicieli”, samozwańczych ekspertów, celebrytów, influencerów.

DLACZEGO TO NIEBEZPIECZNE?

ROLA JĘZYKA

JĘZYK STANOWI NARZĘDZIE

WPŁYWU

Przekaz ma zbudować wspólnotę opartą na emocjach („zakażać emocjonalnie”), dać poczucie przynależności do wyjątkowej grupy „wtajemniczonych”.

MANIPULACJI

Przekaz ma wzmocnić negatywne stereotypy, wzbudzić podejrzenia, „demaskować” ukrywaną prawdę, być prosty w odbiorze.

EMOCJONALIZACJI

Przekaz ma wywołać lęk, oburzenie, niepokój lub współczucie. Ma także polaryzować i radykalizować przez emocjonalne hasła.

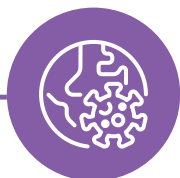

ROLA I UŻYCIĘ JĘZYKA

PRZYKŁADY*

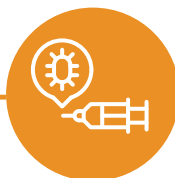
WPŁYWU (my vs. oni)

*Rządy totalitarnych
plandemistów;
odwołać plandemię;
znieść segregację
sanitarną i lockdown;
#nieszczepimysie
Stop segregacji
i dyskryminacji!;
Podpisali Pakt
z Diabłem w formie
szczepionki.*

MANIPULACJI

*Spisek BigPharma,
dezinformacje
nt. chorób
poszczepiennych,
toksycznego składu
szczepionek, a także
zawartości
mikroczipów.
(Rzekomy)
przymus szczepień.
Pseudonaukowy język.*

EMOCJONALIZACJI

*Szczepionka wątpliwej
jakości, szczepionki
robione na kolanie,
szczepionka -
śmiercionka,
szczepionka
psychopaty Gatesa,
szczepionki
Szumowińskiego,
ofiara „szczepionki”,
śmiercionka to ściema.*

* Wszystkie przykłady: por. A. Demczuk; B. Duda i E. Ficek

ROLA I UŻYCIĘ JĘZYKA

PRZYKŁADY*

EMOCJONALNE NAZWY – WALKA NA SŁOWA W CELU ZDYSKREDYTOWANIA Oponenta

ZWOLENNICY SZCZEPIENÍ

to: rtęciaki, marionetki
Big Pharmacy;
pharmaszczepki;
zbrodnicza bandziornia,
mafia farmaceutyczna,
mafia WHO, gangi
masońskie, rtęciofile,
vaccinczycy i in.

ANTY- SZCZEPIONKOWCY

to: ziębolaki,
NOPowcy, odrzańcy,
wierzący w bajki,
zaszczepieni
debilizmem,
wiedzoodporni,
nawiedzeni,
ebolacy i in.

Obie strony sporu
negatywnie określają
siebie nawzajem,
podważają swoje
możliwości
intelektualne,
deprecjonują się
nawzajem, negatywnie
wartościują, ironizują.

NASTAWIENIE NA KONFLIKT

* Wszystkie przykłady: por. A. M. Pilińska

JAK SIĘ BRONIĆ PRZED DEZINFORMACJĄ W TYM OBSZARZE?

ZWRACAJ UWAGĘ NA:

► EMOCJONALIZACJĘ PRZEKAZU:

Jeśli przekaz odwołuje się tylko do emocji i pozbawiony jest argumentów rozumowych – poszukaj innych źródeł informacji. Komunikacja emocjonalna ma na celu zwiększenie podatności na manipulację, wyłączenie krytycznego myślenia i szybsze rozprzestrzenianie się w sieci.

PSEUDONAUKOWY JĘZYK; NADUŻYWANIE TERMINÓW NAUKOWYCH: ◀

Zawsze sprawdź informację w kilku źródłach. Sprawdź, czy istnieją źródła, do których odwołuje się przekaz i czy są to źródła wiarygodne i renomowane. Jeśli nie mamy do czynienia z tekstem naukowym, nadmiar terminów naukowych powinien niepokoić. Świadczy to zazwyczaj o próbie uwiarygodnienia fałszywych treści.

► „BARWNOŚĆ” I ATRAKCYJNOŚĆ LUB ZBYTNĄ PROSTOTĘ PRZEKAZU:

Metafory, porównania, kreatywność językowa (np. szczepionka-trupionka, AstraZenka zamiast AstraZeneca, Morderna zamiast Moderna, Lucifer zamiast Pfizer), kolokwializmy, wulgaryzmy, hiperbole mają na celu uatrakcyjnienie i zwiększenie zapamiętywalności przekazu. Komunikacja naukowa jest zazwyczaj neutralna, złożona i wyważona. Prosty przekaz zdominuje skomplikowane fakty.

POLARYZUJĄCY JĘZYK Z NAWIĄZANAMI DO TEORII SPISKOWYCH: ◀

Służy antagonizacji „my” („przebudzeni”, „oświeceni”, „znający prawdę”) kontra „oni” („sataniści”, „masoneria”, „mafia”; „zbrodnicze WHO”). W dyskursie antyszczepionkowców liczne są wątki spiskologiczne. Odbiorcy tych teorii przytłoczeni są wieloma hipotezami, jednak w większości pozbawieni dowodów na słuszność danej teorii. Im bardziej skomplikowany temat, tym większa skłonność do uproszczeń i błędów. Przekazy te mają na celu radykalizację postaw społecznych i wzmacnianie więzi wśród odbiorców teorii spiskowych.

LITERATURA

- Broniatowski, D., A., Jamison, A.M., SiHua Qi S.M.et al., *Weaponized Health Communication: Twitter Bots and Russian Trolls Amplify the Vaccine Debate*, „American Journal of Public Health”, vol. 108, 2018, no. 10, s. 1378-1384, DOI: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2018.304567>
- Castells, M., „Społeczeństwo sieci”, Warszawa, 2010.
- Demczuk, A. „Ruch antyszczepionkowy w Polsce i jego kabiny pogłosowe w alt-internet w latach 2020-2022” (<https://doi.org/10.36874/RIESW.2022.3.1>)
- Duda, B. & Ficek, E.: „Szczepionka, śmiercionka, trupionka. Modelowanie znaczeń słowa w dyskursie antyszczepionkowym związanym z pandemią SARS-CoV-2” (<https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/212>)
- *Koronasceptycyzm, czyli kto wierzy w zagrożenie epidemią. Komunikat z badań*, nr 158/2020, CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_158_20.PDF.
- Nichols, T., *America's Cult of Ignorance*, The Daily Beast, 2019, <http://www.thedailybeast.com/americas-cult-of-ignorance> [12.04.2022].
- Pilińska A. 2019: „NOPowcy”, „szczepionkowy”, „odrzańscy”. *Słownictwo sporu o szczepienia w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, t. 53, s. 79–90.
- <https://szczepienia.pzh.gov.pl/szczepionki/covid-19-2/>
- Wróblewski M. 2020: *Superroznościele wątpliwości. Sceptycyzm i teorie spiskowe w dobie koronawirusa*, „Dyskurs i Dialog”, nr 6, s. 23–40.